

Extrait de la revue **Singulariers** du 3ème trimestre 2014

Revue des parlers romans de la province de Luxembourg

Editeur responsable: P. Otjacques, rue de la Hette 19 - 6840 Neufchâteau

Rubrique : Contes èt racontroûles d'Ârdène

Lu nwar ètang d' Bilôde (3ème partie)

Emile PÈCHEUR (wallon de Saint-Hubert)

Julèt' 1789, one novèle lêde tèrmine s' anonce po l' Bork. C' èst co l' èstè, on-èstè tchônd èt bin vnu. Wôtî Poudevin, pa dès cômps tchêsseûs, sovint bracnî, dumeûre o dzeu, do costè d' bîje, an dirècion do bwès Michèl. C' è-st-on-ome tourciveûs, ruzè, ki conu l' vie do bwès, i sèt s' dèplacè face o vant po s' aprotchè do djîbî, lu coursè, lu touwè sins brut. Come arme, il a on-arc a dobe cwarbure d' orijine orientale, mès fwârt conûe dins lès pays do lèvant. Avou ç't-arc la d' bwès d' palmî, tindon èt ochês, lès flèches sont tiréyes do dos dol mwin. Dins s' flèchière, dès flèches ôs pwintes du fiyinr fwardjè èt ôs plumes loyéés o fut.

Çu matin la, Wôtî kite lu Bork ôs prumîres luweûrs do djoû duvè l' nôrd, so l' Blanke Fagne, i srèt bintônt al Fagne dol Doneûze d' où ç' ku l' richèt do min.me nom prind s' soûe. Pus i sirèt l' fond ankèssè do richè, pasrèt l'Fagne do Rolis po rduchinte duvè l' Masblète, il èst la come a s' mojon. I conu lès mèyeûs cwins, lès places d' où ç' ku l' djîbî vint beûre, o bwârd du l' ètang ou pus yônt tot l' long do richèt d' Bilôde.

An arivant duvant l' digue du l' ètang, i s' arète po l' ruwètè a s'n-ôje avant do grimpè l' gritchète ki mine o dzeû dol digue. An arivant o dzeû, i s' atindèt a duscovru lès rflèts dès grands ôbes dins l' êwe du nwâr ètang... Il èstèt sètch, vudè, il orèt cozu tumè an maclote du sbarmint. Cwayant ku lès mwanes travayant a l' atèrtènu, i s' dumèffe ; si on l' vèyèt, il orèt do mô d' èsplikè ç' k' i fêt la. Bin al cwète, i choûte dès longues mînutes, dès fwârts longues mînutes, mès i n' atind ku lès bruts dès sous bwès èt l' tchant dès-oujês. Rin d' alarmant. I s' riske jusk' al copate, po vèye lu sistème do baradje, dud la, i vèt ku l' plantche lu pus basse a cédè èt k' l' êwe passe ute.

Si l' ètang èst vûde, i gn-a co dès lôdjes places avou d' l' êwe èt dès pèchons ki s' î ktapant peûr du manké d' êwe. Vla one gofe pus grande, ki rtint dins s't-êwe dès brochêts, one cârpe èt kékes trûtes prîjes o piéje. C' èst pus ôjîs a prinde k' on ciyinr ou k' on chèvreû èt ça tchandjrèt on pôn mu mougne d' tos lès djoûs. Dju n' ê k' a m' abachè. Il inture dins l' ètang a l' intréye, ca la, lu bonche n' èst wère parfonde ni spèsse, il avance duvè l' gofe lu pus près, sutint s' arc èt tire one prumîre flèche, one trûte èst djondûe, èle èst bèle, èle srè fwârt bone a mougne.

Il avance duvè l' mitan d' l' ètang, po prinde dès pus gros pèchons, i gn-a one gofe pus stindue èt probâbe mî fornîe ku lès prumîres. Tot d' on côm, i sint so sès pas, ku dzos l' bonche, lu fond a tchandjè : c' èst dur, fwârt dur èt tot plat. Télmint plat, ku ça lî son.ne ki rote so one dale. On pas a gôtche, on pas a dwate, ça a l' êr lôdje. Avou sès mwins, i creûze dès ptits royôs du chake costè po sêwè l' êwe. I va cote lès djonkês so lès bwârd du l' ètang, fêt come on ramon po chovè tote lu bonche èt duscovure, après one grosse eûre d' ovrâdje, dol bèle maçon' rîe, pus one grande pîre du catre vint çantimètes du long èt d' catre vint d' lôdje, d' èstime. Lu jwin tot o toû èst colmatè avou do tchanfe rucovru d' cire du mouche a mièl : on sistème k' on pratikèt ddja po colmatè lès batôs dins l' antikité. Avou s' pwagnârd ki pwartèt todi al cinture i cmince a anlèvè ça. Après brâmint d' tchipotâdje, lu dale bascule èt noste ome vèt lès prumîres marches d' one montéye. I ktchère on bokèt du s' tchumîje, i ravôntche lu cire k' il a rascwèdu, il atatche tot a on djonkê po-z-è fére one torche.

Môgré k' il a l' vessète, i s' fwace a duchchinde dins l' côve. On grand trôn èst creûzè dins l' rotche, lu plafond èst voûzè an chisse come lès murs èt rcovru d' on crèpi po-z-apêchè l' êwe du s' infiltrè. Lu côve mèzure a pôn près chij a sèt mètes du long èt twas cate mètes du lôdje. C' èst cru, mès i gn-a pont d' êwe al tinre. O mitan, on catafalke rèctangulêre du pîre, dussos on brancârd du bwès. So l' brancârd : one chasse du plomb sins ritchèsse, sins aparat, sins décorâcion. So l' mur do fond, s' asploye on-ôtè d' pîre du chisse ossi surmontè d' one cwas èt du deûs postures : sint Pîre èt sint Pôl. So l' ôtè, on cibwâre èt on-ostanswâre d' ôr èt on calice du vèrmèye.

Wôtî su dmande çu k' i fêt la ? I s' dumande vrêmint d' où ç' k' il èst ? Sûr, il èst cwayant, mès on nu l' vèt nin sovint a Sint Djîes ôs Près, cand a s' catèzime vla lontins k' il a cozu tot roviyè. I rgrète lès montèyes, rumèt l' dale a s' place èt rustope lès jwins ; i rustint on coutche du bonche avou s' ramon po éfacè lès traces du s' passâdje. Lu nut' tumèt ddja cand il a rpris lu tchmin do Bork.

On pout dîre k' il a passèt one fwârt mwêche nut' sins trouvu l' somaye. O matin, al pikète do djoû, il a chôrè djusk' o monastère. A l' intréye, i dmande po vèye l' Abé. Cand on lî dmande pocwè, i s' abèrlificote duvant l' êr dès deûs mwanes ki l' intèrojant. I s' rupint ddja d' èsse vènu èt sondje ku ça n' pout lî rapwartèt ku dès-am.mèrdumints. Si dj' avè seû, dju n' orè nin vnu dîre. Mès cand il a prononcè « Bilôde », on l' a t't-ossi vite fêt intrè dins onk dès bês salons èt on s' a duspêchè d' alè houkè l' Abé.

Dom Spirlèt nu s' a nin fêt ratinde. Il arive avou l' Priyeûr. La, Wôtî a co pièrd du lès pèdales pus fwârt. I s' trètèt d' inocint èt d' tèmèrêre. Dju sins k' ça va mô tournè tuzèt-i. Tot d' on côm, i s' lance : « Dj' è sti porminè do costè d' Bilôde èt dj' è vèyu ku l' ètang èstèt vûde, èt dvinè ku lès pèchons avint sti ampônrtès po courant, ca i gn-ènn-avèt pus wêre. One plantche do bas dol digue èst broyéye èt l' êwe coûrt voye par la ». L' Abé, tot lu rmèrciyant, èt tot lî dnant one pîce d' ardjint, lu rwète o fond dès-oûys ; Wôtî toûne lu tièsse... Èt l' Abé duvine

ku l' ome lî catche ôk. L' Abé insisse èt Wôtî, ki n' wase manti an sondjant a ç' k' i lî pind o nèz, si l' fêt avou l' Abé du Sint Yubèrt, raconte tot so l' cripe atèréye dins l' ètang d' Bilôde.

L' Abé èst sbarè du ç' ku l' ome a trovu. I dmeûre on momint sins rin dîre, pus il atake lu pônve ome tot pièrdu. I lî rapèle ku dins l' catèzime, lès cis ki mantant sont punis surtout cand c' èst a on Père Abé. « L' avéz ddja dit a kék' onk ? – Nèni, a nolu » ! Asteûre, v's-aléz djurè so l' cwas ki pind a m' côn, ku vos n' dîrez jamès rin a nolu. Ça fêt, l' Abé lî rapèle lès toûrmints ki tumant so lès cis ki s' pardjurant. Po cmincè, vos srez èscomuniyè, vos srez privè po todi dè sacrumints, an prumî dol comunion èt surtout : d' on-atèrmin a l' èglîje. L' Abé, po co mî èsse sûr, promèt a Wôtî one rante po tote su vie, a vnu kèr tos lès mwès après l' mèsse do prumî dimagne : one pîce an ardjint.

Lu bracnî, bramint pus a s't-ôdje dins lès bwès èt al tchèsse ku dins on monastère, nu savèt nin ku l' Abé nu plèt nin l' èscomuniè. Il avèt djurè, sins fwart sus fére du bîle, promis èt cèrtfiyè, surtout po èsse vite foû, ku jamès i n' trayirèt s' promesse. C' èstèt moton ossi po-z-èsse sûr d' avèr lu pîce d' ardjint tos lès mwès.

An kitant l' monastère, i s' dit k' il avèt oyu dol chance du s' è tirè a si bon compte. I s' dit ossi k' i pourè èralè a l' ètang, rumoussè al cripe, i prinde lès twas pîces d' ôr èt d' vèrmèye, pètè o djâle èt co pus lon. Mès rin n' prèssèt, il avèt bin l' tins... Mwinse ki n' cwayèt, portant, pace ku les évènmints vont tchandjè tos l' vicâdje dol vaye èt do monastère.

Malêjîs mots

bonche = boue. / **chôre** = se dépêcher. / **crû** = humide. / **Djîes** = Gilles. / **gofe** = mare, trou rempli d'eau. / **maclote** = couvain de grenouille. / **montéye** = escalier. / **posture** = statue. / **ravôntchè** = remettre en boule, envelopper. / **sêwè** = évacuer. / **soûe** = source. / **ute** = au travers. / **Wôtî** = Gauthier.